

Vergaderjaar 2018–2019

24 446

Ruimtevaartbeleid

Nr. 63 HERDRUK¹

VERSLAG VAN EEN ALGEMEEN OVERLEG

Vastgesteld 5 oktober 2018

De vaste commissie voor Economische Zaken en Klimaat heeft op 12 september 2018 overleg gevoerd met mevrouw Keijzer, Staatssecretaris van Economische Zaken en Klimaat, over:

- **de brief van de Minister van Economische Zaken d.d. 25 november 2016 inzake nota Ruimtevaartbeleid 2016 (Kamerstuk 24 446, nr. 60);**
- **de brief van de Minister van Buitenlandse Zaken d.d. 2 december 2016 inzake fiche: Mededeling Ruimtestrategie voor Europa (Kamerstuk 22 112, nr. 2255);**
- **de brief van de Minister van Economische Zaken d.d. 24 maart 2017 inzake verslag van de ESA-Ministersconferentie 2016 (Kamerstuk 24 446, nr. 61);**
- **de brief van de Staatssecretaris van Economische Zaken en Klimaat d.d. 22 mei 2018 inzake evaluatie van het Ruimtevaartbeleid 2012–2016 (Kamerstuk 24 446, nr. 62);**
- **de brief van de Staatssecretaris van Economische Zaken en Klimaat d.d. 6 september 2018 inzake regiodeal ESTEC en Space Campus Noordwijk (Kamerstuk 29 697, nr. 55);**
- **de brief van de Minister van Buitenlandse Zaken d.d. 20 juli 2018 inzake fiche: MFK – EU-Ruimtevaartprogramma (Kamerstuk 22 112, nr. 2669).**

Van dit overleg brengt de commissie bijgaand geredigeerd woordelijk verslag uit.

De voorzitter van de vaste commissie,
Diks

De griffier van de vaste commissie,
Nava

¹ Herdruk i.v.m. een correctie in het vergaderjaar

Voorzitter: Diks
Griffier: Kruithof

Aanwezig zijn vijf leden der Kamer, te weten: Amhaouch, Bromet, Diks, Van Eijs en Veldman,

en mevrouw Keijzer, Staatssecretaris van Economische Zaken en Klimaat.

Aanvang 19.05 uur.

De voorzitter:

Ik open deze vergadering van de vaste commissie voor Economische Zaken en Klimaat. We hadden een piepkleine vertraging, omdat de Staatssecretaris nog over het vorige debat op de radio moest. We hebben met de opening even gewacht tot ze er was. Wel zo praktisch en elegant op z'n minst. Ik stel de Kamerleden aan u voor op het moment dat zij het woord krijgen. De ondersteuning en de Staatssecretaris uiteraard hartelijk welkom bij dit overleg. Naast mij zit de griffier. Wij hebben het overleg gepland tot 21.00 uur. Ik hoorde aan mijn linkerzijde dat dat misschien wat enthousiast was, dus het zou kunnen dat we voor die tijd klaar zijn, al was het maar omdat de spreektijd zich beperkt tot drie minuten per fractie. Een AO Ruimtevaart; ik kreeg er wel een klein beetje een Kuifjegevoel van. Daarmee geef ik graag het woord aan mevrouw Van Eijs van de D66-fractie. Gaat uw gang.

Mevrouw Van Eijs (D66):

Dank u wel, voorzitter. Ruimtevaart is een van de meest tot de verbeelding sprekende sectoren. Ze staat symbool voor de vooruitgang die we als mensheid weten te bereiken, of het nu gaat om de Apollo-maanlandingen, de landing van Rosetta op een komeet of de zoektocht naar leven op Mars.

Maar ruimtevaart is meer dan een vergezicht van het leven op een andere planeet, zoals we dat zo graag in films, series en misschien ook strips terugzien. Ruimtevaart is niet meer weg te denken uit ons dagelijks leven. Elke keer dat we onze mobiele telefoon pakken maken we gebruik van gps of, nog liever, het Europese en overigens betere Galileo. Maar ruimtevaart is ook cruciaal voor communicatie, voor informatie over droogte, luchtkwaliteit en het klimaat, en voor onze veiligheid. Ik ben dan ook blij dat dit kabinet de waarde van ruimtevaart inziet en er ook actief in investeert. Vorige week is nog de regiodeal afgesloten waarmee 26 miljoen geïnvesteerd wordt in de ruimtevaartsector in Nederland. Ook investeert het kabinet in de ESA-technologieprogramma's. Dat is goed nieuws voor de werkgelegenheid en de innovatiekracht van Nederland en het draagt bij aan het vinden van oplossingen voor maatschappelijke uitdagingen, zoals klimaatverandering, droogte en het verbeteren van luchtkwaliteit. We horen wel dat nog niet alle mogelijkheden van de beschikbare satellietdata, zoals van het zeer succesvolle Nederlandse instrument Tropomi, ten volle worden benut. Kan de Staatssecretaris iets betekenen voor de bekendheid van deze openbaar beschikbaar data bij bijvoorbeeld onderzoeksinstituten of opleidingen?

Ik ben zelf een paar weken terug op werkbezoek geweest bij ESTEC in Noordwijk. Daar hebben we echt een parel van een onderzoeksfaciliteit in handen, waar we zuinig op moeten zijn. Kortom, voorzitter, dit kabinet doet de juiste investeringen om de ruimtevaartsector in Nederland te behouden. Ik ben daar heel blij mee. Voor de toekomst moeten we kijken wat we nog meer kunnen doen. Zo levert Nederland relatief gezien een zeer bescheiden bijdrage aan de operationele ESA-programma's. Hoe ziet de Staatssecretaris die bescheiden bijdrage in het licht van het belang van de sector voor Nederland? Halen andere landen ons niet in? Ziet zij

mogelijkheden om die bijdrage te verhogen, bijvoorbeeld door een deel van de extra middelen voor innovatie hiervoor in te zetten?

Tot slot, voorzitter. Ruimtevaart en met name het gebruik van Galileo is ook onderdeel van de brexitonderhandelingen geworden. Hoe kijkt de Staatssecretaris tegen deze kwestie aan? Ziet zij ook kansen om ruimtevaartbedrijven uit Engeland naar Nederland te halen?
Tot zover, voorzitter.

De voorzitter:

Dank u wel, mevrouw Van Eijs. Dan is het woord nu aan de heer Amhaouch van de CDA-fractie.

De heer Amhaouch (CDA):

Voorzitter, dank u wel. Ruimtevaart is niet meer weg te denken uit ons dagelijks leven. Zo zijn smartphones elke dag verbonden met informatie van wel 40 satellieten en kunnen weersverwachtingen tegenwoordig veel beter worden via weersatellieten. Ruimtevaart zorgt daarnaast voor veel banen en miljoenen aan toegevoegde waarde. We mogen als Nederland ook zeer trots zijn op ESTEC, gevestigd in Noordwijk, de grootste locatie van de European Space Agency ESA en het technologische hart van de Europese ruimtevaart. Clustering van hightech ruimtevaartbedrijven in de ruit Noordwijk-Leiden-Den Haag-Delft biedt Zuid-Holland en de rest van Nederland kansen om te profiteren van de versnelling in de wereldwijde ruimtevaartactiviteiten. En met André Kuipers hebben we een topambassadeur die veel kinderen inspireert om te kiezen voor technische opleidingen.

Voorzitter. Het CDA vindt het een goede ontwikkeling dat in het regeerakkoord is opgenomen dat het kabinet inzet op het behoud van ESTEC. Goed om te zien dat op 6 september jongstleden samen met de regio de regiodeal ESTEC en Space Campus Noordwijk is gesloten. In de nota Ruimtevaartbeleid 2016 bleek dat door een tekort aan conferentie- en vergaderfaciliteiten ten behoeve van ESA-activiteiten Nederland internationaal bezoekers en hotelovernachtingen misloopt. Kan de Staatssecretaris aangeven of dit door de regiodeal mede wordt opgelost?

Dan vooruitkijkend naar het ruimtevaartbeleid 2019. Het CDA kijkt uit naar de nota Ruimtevaartbeleid 2019 met de prioriteiten die Nederland heeft tijdens een ESA-ministeriële conferentie eind 2019. Het CDA ziet graag een visie voor structurele versterking van de Nederlandse positie op het gebied van ruimtevaart. We begrijpen dat het nu nog wat vroeg is, maar kan de Staatssecretaris al iets zeggen over de Nederlandse inzet bij de inschrijving in optionele programma's? Nederland neemt daar de tiende plek in. Uit de nota Ruimtevaartbeleid 2016 blijkt dat Nederland in verhouding tot het bnp ruim achterloopt op andere Europese landen op het gebied van investeringen in ESA-ruimtevaartprogramma's. Is de Staatssecretaris bereid om met haar departementale collega's de eventuele mogelijkheden te bespreken om optionele ESA-programma's integraler te funden? Ruimtevaart is namelijk steeds meer verweven met meerdere beleidsterreinen. Denk hierbij aan landbouw, mobiliteit, milieu, veiligheid en defensie.

Dan een aantal losse vragen ten slotte. Het CDA vraagt zich af hoe het mkb meer bij het ruimtevaartbeleid kan worden betrokken. Welke mogelijkheden zijn er voor een nog betere ontsluiting en toepassing van satellietdata om zo maatschappelijke thema's op te kunnen lossen? En hoe kunnen we de doelstellingen van het Nederlandse ruimtevaartbeleid meer smart maken? Dit laatste vraag ik omdat uit de evaluatie van het ruimtevaartbeleid blijkt dat hier nog veel verbeteringen in mogelijk zijn.

De voorzitter:

Dank u wel. Dan is nu het woord aan mevrouw Bromet van de GroenLinksfractie.

Mevrouw **Bromet** (GroenLinks):

Dank u wel, voorzitter. Goed om een AO te wijden aan ruimtevaart. Ik zou twee aspecten willen benadrukken: klimaatbeleid en mijnbouw. Bij klimaatbeleid viel mij als lid van de commissie LNV en EZ dat er heel veel verbanden zijn tussen de ruimtevaart en de landbouw en klimaatdoel-einden. Wel vindt GroenLinks dat er op dit moment proportioneel te weinig in aardobservatie wordt geïnvesteerd vanwege de mogelijkheden die zij biedt voor de landbouw en het klimaatbeleid, zoals het monitoren van bodemdaling en CO₂- en methaanuitstoot. We gaan daarbij heel vaak uit van aannames, maar we kunnen het gewoon meten. Dat is fantastisch natuurlijk. Hoewel er veel bekend is over de mogelijkheden die aardobservatie-instrumenten bieden, zijn wij benieuwd waar de Staatsse-cretaris concreet binnen het optionele aardobservatieprogramma in wil investeren. Naast de benutting van satellietdata als instrument voor de landbouw en het klimaatbeleid, worden de instrumenten namelijk ook voor tal van andere beleidsterreinen ingezet, zoals logistiek, luchtvaart, veiligheid en defensie. Kan de Staatssecretaris meer duidelijkheid verschaffen over de subdoelen binnen aardobservatie en haar plannen voor de toepassing van de Tropomidata voor zowel landbouw als klimaat? Is zij het ermee eens dat deze data een belangrijke rol kunnen spelen in het monitoren van de uitstoot en daarmee het klimaatbeleid?

Een ander onderwerp is de mijnbouw, want van wie zijn de grondstoffen in de ruimte? In het internationale Maanverdrag uit 1979 is afgesproken dat alle grondstoffen in de ruimte behoren tot het gemeenschappelijk erfgoed van de mensheid. De grondstoffen zijn dus van ons allemaal hier op aarde. Sommige landen, zoals de VS en Luxemburg, zien dat anders. Zij hebben dat verdrag ook niet ondertekend. De grondstoffen in de ruimte zijn van het bedrijf dat ze als eerste weet te bemachtigen. «Wie het eerst komt, wie het eerst maalt» is hun motto. Deze landen ondersteunen ruimtemijnbouwbedrijven die ergens in de komende jaren een begin zullen maken met ruimtemissies om te speuren naar winbare grondstoffen, zoals water en dure metalen, zoals platina en rhodium.

«Ho eens even,» zou Nederland als partij bij het Maanverdrag moeten zeggen tegen de VS, Luxemburg en de private ruimtemijnbouwers, want volgens het Maanverdrag moet voor de winning van grondstoffen in de ruimte eerst een internationaal regime worden ingesteld dat ervoor zorgt dat alle landen, in het bijzonder ontwikkelingslanden, een billijk aandeel ontvangen in de opbrengsten. Zo'n internationaal regime is er nog lang niet, maar Nederland zit niet stil. Onder Nederlands voorzitterschap is er een werkgroep gevormd om de bouwstenen te formuleren voor een internationaal juridisch raamwerk voor ruimtemijnbouw. Bij de samenstelling van de werkgroep vallen wel vraagtekens te plaatsen. Waarom zitten er bijvoorbeeld in deze werkgroep wel ruimtemijnbouwbedrijven maar geen ontwikkelingslanden zonder eigen ruimtevaartprogramma? Dat is mijn vraag aan de Staatssecretaris. Is de Nederlandse regering bereid om te bevorderen dat de Haagse werkgroep, waarvan wij dus de voorzitter leveren, een bredere en meer representatieve samenstelling krijgt, dat ook ontwikkelingslanden zonder ruimtevaartprogramma, die gebaat zijn bij herverdeling van de opbrengsten van toekomstige ruimtemijnbouw, een plaats krijgen aan de tafel waar de conceptbouwstenen verder worden uitgewerkt, en dat er ook ngo's aanschuiven die zich bezighouden met rechtvaardige noord-zuidverhoudingen en grondstoffenpolitiek?

De **voorzitter**:

Dank u wel, mevrouw Bromet.

Dan is het laatste woord, zou ik haast zeggen, in dit rondje aan de heer Veldman van de VVD.

De heer **Veldman** (VVD):

Dank u wel, voorzitter. U zei aan het begin dat u een beetje een Kuifje-gevoel kreeg bij een AO Ruimtevaart. Ik herken dat wel. Volgens mij vinden we ruimtevaart allemaal spannend. En dat is het natuurlijk ook. Als woordvoerder innovatie mag je je dan ook met ruimtevaart bezighouden. Dat is natuurlijk helemaal niet zo gek, want ruimtevaart en innovatie zijn bijna synoniem aan elkaar. We doen het in Nederland goed. Dat laten de evaluaties zien. We hebben in Nederland een fantastische positie met ESTEC in Noordwijk, waar ruim 2.800 mensen werken. En we hebben een paar fantastische uithangborden als we het over ruimtevaart hebben: André Kuipers en voor hem Wubbo Ockels. Dat spreekt zeker heel veel jongeren aan en dat maakt ook dat er zo ontzettend veel mensen richting Delft gaan om ruimtevaart te gaan studeren. Er gebeuren ook inhoudelijk goede dingen in de ruimtevaart, zoals het Galileoproject waarmee we straks in Europa ons eigen navigatiesysteem hebben. En wat te denken van de Tropomisatelliet die ons voorziet van enorm veel data over luchtkwaliteit en waaraan door Nederland een enorm grote bijdrage is geleverd. Dat is allemaal goed nieuws. Ook als je kijkt naar de bedrijvigheid rondom de ruimtevaartsector in Nederland, het aantal bedrijven dat zich daarmee bezighoudt en de economische hotspots die we hiermee in Zuid-Holland hebben, dat is allemaal fantastisch nieuws. Uiteraard hangt er aan ruimtevaart ook een prijskaartje. Daar is eigenlijk ook goed nieuws te melden. Ik zie dat we in Europa, in ieder geval qua plannen, meer geld willen uittrekken voor innovatie en meer geld willen uittrekken voor ruimtevaart. Dat is volgens mij goed nieuws voor de ruimtevaart en ook goed nieuws voor Nederland en de ambities die wij hebben. En ja – dit is net al benoemd – ook in het regeerakkoord hebben we afgesproken om meer geld beschikbaar te stellen. Ik doel op de regiodeal die recent is gesloten en waarmee we in een periode van twee jaar volgens mij 40 miljoen extra investeren in het ESTEC-terrein en de voorzieningen die ze daar hebben.

Volgend jaar moeten de plannen gereed zijn voor de periode 2020–2022. Dus is de vraag hoe onze ambitie precies vormgegeven gaat worden. De brief die de Staatssecretaris aan de Kamer heeft gestuurd, spreekt over het voortzetten van de bestaande ambitie. Hoe gaat die ambitie er dan precies uitzien? Wat is de inzet van deze Staatssecretaris? Waar wil zij op uit gaan komen? Ziet zij ook mogelijkheden om die ambitie misschien nog wat te vergroten? Praktisch gezien heb ik een vraag die net ook al is gesteld. Maken wij optimaal gebruik van alle data die wij vanuit satellieten binnenkrijgen? Of ziet de Staatssecretaris nog mogelijkheden om dat te verbeteren zodat we zo breed mogelijk gebruikmaken van alle mogelijkheden die de ruimtevaart ons biedt om daar met elkaar ons voordeel mee te kunnen doen?

Dank u wel.

De voorzitter:

Dank u wel. Ik kijk even naar de Staatssecretaris. Zij heeft ongeveer een kwartier nodig.

De vergadering wordt van 19.19 uur tot 19.30 uur geschorst.

De voorzitter:

De Staatssecretaris heeft minder tijd nodig gehad dan verwacht om tot een goede beantwoording te kunnen komen. Iedereen zat ook alweer een beetje op zijn plek, dus ik stel voor dat we deze vergadering vervolgen. Het woord is aan mevrouw Keijzer, de Staatssecretaris van Economische Zaken en Klimaat.

Staatssecretaris Keijzer:

Dank u wel, voorzitter. Naast de Deltawerken is ruimtevaart een klassiek voorbeeld van missiegedreven innovatie. Wie kent niet het voorbeeld van

de Amerikaanse missie om een mens naar de maan te sturen? Zo zijn we er ooit allemaal mee in aanraking gekomen. Nog steeds wordt onder regie van het ruimtevaartagentschap zeer complexe technologie ontwikkeld: technologie die inmiddels in de haarvaten van onze economie en samenleving terecht is gekomen.

Dat is dan ook de reden waarom er speciale aandacht is voor dit dossier. Twee Kamerleden heb ik al horen spreken over het Kuifjegevoel. Ik moet ook altijd even aan mensen uitleggen wat het belang hiervan is. Heel veel mensen denken: nou ja, ruimtevaart, Nederland is een klein land. En dan is het toch fantastisch om te kunnen vertellen wat het belang hiervan is voor onze economie, maar ook voor precies de belangen die mevrouw Bromet net heeft aangestipt. Want ruimtevaart raakt aan veel meer onderwerpen dan je op het eerste oog zou denken. Bijvoorbeeld aan de fundamenteel-wetenschappelijke ruimtevaartmissies, zoals de BepiColombo-missie naar Mercurius. Ze brengen ons nieuwe kennis over het ontstaan en de geschiedenis van deze planeet, en daarmee ook over onze eigen aarde. Nederland heeft een uitstekende reputatie op het gebied van deze wetenschap, die we vanuit de OCW-begroting medefinancieren. Maar we gebruiken deze kennis allemaal, alle dagen: TomTom en Google Maps, die ons helpen om van A naar B te komen. Satellietdata helpen ons bij het voorspellen van het weer en bieden ons unieke inzichten voor landbouw, waterbeheer en veiligheid.

Het ruimtevaartdossier is daarnaast een voorbeeld van geslaagde Europese samenwerking. Het vraagt om forse en langdurige investeringen, en dat kan je niet in je eentje doen. Dat moet je met elkaar doen. Nederland heeft daar van meet af aan als medeoprichter van ESA aan gewerkt, en plukt ook nog steeds de vruchten van deze samenwerking. Nederland heeft excellente kennis en kunde op het terrein van optica en complexe instrumentenbouw. Het door Nederlanders ontwikkelde instrument Tropomi, vorig jaar gelanceerd op een Europese satelliet, zorgt voor inzichten in onze atmosfeer die ongeëvenaard zijn. We hoeven de uitstoot van broeikasgassen niet meer op Rijnmondniveau te volgen, maar kunnen de uitstoot in de binnenstad van Rotterdam met een korrelgrootte van 7 km² apart monitoren. En dat alles door ruimtevaart-technologie.

Ik beantwoord nu twee vragen die hierbij aansluiten, en ga dan verder met ESTEC, het ESA-programma. Daarna zal ik nog een aantal overige, op zichzelf staande vragen beantwoorden.

Mevrouw Van Eijs en de heer Veldman vroegen of ik iets kan betekenen voor de bekendheid van openbaar beschikbare data bij bijvoorbeeld onderzoeksinstituten of opleidingen. Het antwoord daarop is: ja. Het NSO organiseert regelmatig, soms ook met de Europese Commissie, de ESA en het agentschap dat het Galileoproject uitvoert, bijeenkomsten voor bedrijven, onderzoeks- en onderwijsinstellingen over het gebruik van satellietdata. Het NSO gaat daarmee door. Er ligt ook een particulier initiatief voor een onderwijs- en demonstratiecentrum op het Space Business Park in Noordwijk. Mits er een goed businessplan ligt, komt dit initiatief wellicht ook in aanmerking voor middelen van de regio in het kader van de regiodeal.

Het CDA vroeg wat de mogelijkheden zijn voor een betere toepassing en ontsluiting van satellietdata. Ik hoor eigenlijk in de vragen doorklinken dat er heel veel waarde zit in het ontsluiten en het toepassen van satellietdata. Ze dragen bij aan het oplossen van maatschappelijke doelen, zoals duurzame landbouw, een efficiënte overheid en veiligheidsvraagstukken in de samenleving. Er is in de afgelopen jaren ook op ingezet door verschillende departementen. Het NSO, het Netherlands Space Office, heeft adviseurs in dienst die organisaties adviseren over de mogelijkheden van satellietdata. Een instrument dat hun ter beschikking staat, is het door mijn ministerie gefinancierde SBIR-instrumentarium.

De **voorzitter**:

Ik geloof dat er ondertussen een interruptie is van mevrouw Bromet.

Staatssecretaris **Keijzer**:

Zal ik dit even afmaken, voorzitter?

Mevrouw **Bromet** (GroenLinks):

Nou, het ging nog over de zin daarvoor, dus misschien is het toch goed om nu eventjes te interrumpen. De Staatssecretaris zegt dat de gegevens ter beschikking komen van organisaties. Wat nou zo mooi is, is dat die gegevens inderdaad op heel klein niveau, bijna op perceelniveau, beschikbaar zijn. Hoe komt die informatie bijvoorbeeld terecht op een boerenbedrijf? Want ik kan me voorstellen dat een heleboel boeren best geïnteresseerd zijn in die data, maar geen idee hebben hoe ze daaraan komen of dat het überhaupt bestaat.

Staatssecretaris **Keijzer**:

Een mooi voorbeeld daarvan is VanderSat. Dat is een startend bedrijf dat gebruikmaakt van allerlei satellietdata om vochtigheid in de grond te bewerkstelligen. De satellietdata zijn voor iedereen beschikbaar. Maar als je daar als bedrijf een nieuw instrument voor bedenkt, doe je dat natuurlijk om te kijken of je het uiteindelijk ook in de markt kunt zetten. Dan kan dat beschikbaar komen.

Voorzitter. De SBIR Ruimtevaart past ook uitstekend in de gedachte van missiegedreven innovatiebeleid. Met het NSO roep ik de ruimtevaartsector op om na te gaan welke bijdrage satellietdata kunnen leveren aan de missies die het kabinet zal vaststellen. Ontsluiting van satellietdata heeft ook de aandacht. Uiteindelijk is het de bedoeling dat we een satellietdataportaal hebben waarmee de verschillende soorten data beschikbaar kunnen komen. Dit portaal kent een stijgend aantal gebruikers en wordt dit najaar geëvalueerd. Ik kom in de nota ruimtevaartbeleid terug op de wijze waarop we hiermee verdergaan.

Voorzitter. ESTEC is echt iets waar we met z'n allen trots op mogen zijn. Ik heb begrepen dat ook de woordvoerders van D66 en VVD daar op werkbezoek zijn geweest. Volgens mij delen we dus het enthousiasme daarvoor. ESTEC is het grootste technische ontwikkel- en testlab van de ESA. Er werken 2.800 medewerkers. Het is na TNO het grootste publieke onderzoeksinstituut in ons land. Het behoud van ESTEC staat in het regeerakkoord. Het kabinet heeft daar vanuit de regio-envelop 40 miljoen voor vrijgemaakt. We zetten 15 miljoen weg voor de modernisering van ESTEC zelf en 25 miljoen voor de Nederlandse inschrijving in de ESA-programmering. Toen ik daar vorige week een verklaring mocht ondertekenen, heb ik dat ook gezegd. Ere wie ere toekomt: door de partijen die meeonderhandeld hebben aan het regeerakkoord is het daar ook in terechtgekomen. Ik heb de Kamer geïnformeerd over de regiodeal met de provincie Zuid-Holland en de gemeente Noordwijk die ik dus vorige week heb ondertekend. Je draagt daarmee bij aan het behoud van ESTEC, maar je investeert ook in economische en technologische spin-off in de regio. Dat is ook heel goed verwoord door de burgemeester en de gedeputeerden.

Inclusief de 11 miljoen van de regio komt er de komende jaren zo'n 26 miljoen vrij voor de Space Campus Noordwijk. Dat is het gezamenlijke toekomstbeeld voor deze locatie: een knooppunt voor open innovatie in de ruimtevaart, voortbouwend op het succesvolle ESA Business Incubation Centre, sinds mei het Galileo Reference Centre – het moet allemaal in het Engels, omdat je internationaal met elkaar samenwerkt – een onderdeel van een EU-agentschap, en de ruimtevaartbedrijven op het huidige Space Business Park. Die investering is nodig. Gebouwen zijn verouderd en voldoen niet aan onze eigen rijksnorm voor vergadercapaciteit. Je kunt er ook geen grote groepen ontvangen, en de internationale

belangstelling en samenwerking wordt steeds groter. Daarom is het belangrijk om dat te gaan doen. Er is een duidelijke taakverdeling. De regio investeert in de organisatie van de campus en publiek-private samenwerkingsinitiatieven. Ik ga met ESTEC afspraken maken over de voorwaarden van de rijksbijdrage. De ontwikkeling van de Space Campus Noordwijk is een zaak van lange adem, maar met ESTEC geven we wel een heel sterk signaal dat de rijksoverheid, de provinciale overheid en de gemeentelijke overheid samen met het bedrijfsleven hierop inzetten en dat het belang ervan wordt gezien.

Een aantal van u heeft gesproken over de optionele programma's. Zoals u weet nemen 22 lidstaten van de ESA naar rato van hun bbp deel aan de verplichte programma's van de ESA. Daarnaast heb je nog de optionele programma's, bijvoorbeeld het programma voor de lancering van de Ariane- en de Vega-raket, het exploratieprogramma en het aardobservatie- en satellietnavigatieprogramma. We schreven in 2016 voor 102 miljoen euro in. Naar deze optionele programma's gaat ook nog de overige 25 miljoen uit de regio-envelop. Hiermee kunnen we in 2019 weer een inschrijving van deze orde van grootte, ongeveer 100 miljoen, doen. Ik ben hier heel blij mee, want zonder deze bijdrage zouden we op een veel lager niveau moeten inschrijven, waarbij we echt ver zouden duiken onder wat passend is. Rond de zomer van 2019 kom ik op de komende ESA-inschrijving terug in de ruimtevaartnota. Daarin zal ik een prioriteitenkader opnemen, waarin drie criteria centraal staan: de internationale concurrentiepositie, het versterken van de wetenschappelijke, maatschappelijke en economische relevantie en het versterken van de ruimtevaartketens. Gebruikers – daar reken ik ook overheden toe – moeten zich bewust worden van de waarde van satellietdata en moeten meer betrokken worden bij nieuwe toepassingen. Met het opstellen van een prioriteitenkader sluiten we aan bij de aanbevelingen uit de beleidsevaluatie die we eerder opgesteld hebben, enerzijds door helderheid naar buiten te geven over het prioriteitenkader en anderzijds door in te zetten op het versterken van ruimtevaartketens, en in het bijzonder van het gebruik van ruimtevaartkennis.

Voorzitter. Ik heb nog antwoorden op een aantal vragen die zijn gesteld.

De voorzitter:

Er is een interruptie. Ik keek maar zag u net pas, meneer Amhaouch.

De heer Amhaouch (CDA):

Mag ik veronderstellen dat het kopje ESA afgerond is? De Staatssecretaris noemde dat er 25 miljoen extra komt voor de optionele programma's voor 2019. Met die 25 miljoen kunnen we in ieder geval onze huidige positie handhaven. In de lijst die ik voor me heb, staan we ongeveer op nummer 10. België en Zwitserland staan nog voor ons op de lijst van inschrijving op optionele programma's. Als we iets verder kijken dan 2019, kunnen we dan nog stappen maken op die ranking? Ik weet ook dat dat niet alleen gaat lukken vanuit EZ. Maar ik heb ook genoemd dat we samen met andere departementen de waarde van ruimtevaart expliciet kunnen maken. Denk bijvoorbeeld aan dijksinspecties. Als we geen satellietbeelden hadden, waren we gewoon ergens begonnen met schoppen in de grond steken om de dijken te verzwaren. Nu kun je het heel specifiek bekijken. Dat scheelt miljoenen, misschien op termijn wel miljarden. Hoe gaan we die discussie met de andere departementen beslechten? Komt daar iets van terug in het ruimtevaartbeleid 2019? Ik heb het dan dus niet over één jaar vooruitkijken, maar iets langer.

Staatssecretaris Keijzer:

Zeker als je kijkt naar de opbrengsten die we in ESA-verband hebben uit ESTEC, zou je best wat meer kunnen doen. Ik ga er met mijn collega's uit het kabinet ook naar kijken op basis van het prioriteitenkader. Ik doe het

dus niet alleen. Dit doe ik samen met de collega's in het kabinet. Het gaat dan om de bijdragen van de ruimtevaart aan wetenschap en maatschappelijke missies. Tegelijkertijd moeten mijn collega's en ik werken binnen budgettaire kaders. Dat zal de heer Amhaouch niet verbazen. In het regeerakkoord zat in ieder geval wel dat extra geld uit de regio-envelop. Dat is heel erg goed. Daar ben ik heel erg blij mee. Maar heb niet ergens anders nog een pot met geld.

Mevrouw **Van Eijs** (D66):

Daarop aansluitend heb ik een vraag. Ik vroeg in mijn bijdrage ook naar de bijdrage van Nederland in die optionele programma's. We staan inderdaad op plek 10 en we zien dat de investeringen van andere landen stijgen. We hebben die van ons gelukkig op hetzelfde niveau kunnen houden, maar ziet de Staatssecretaris toch mogelijkheden om die bijdrage te verhogen, bijvoorbeeld door een deel van de extra middelen voor innovatie in te zetten, dus niet vanuit de regiodeal maar vanuit het innovatiebudget?

Staatssecretaris **Keijzer**:

Ik zoek even welk budget u bedoelt. Als dat het budget is waarover ik net voor de zomervakantie een brief aan de Kamer gestuurd heb en dat gelinkt is aan het topsectorenbeleid, dan is dat geld al belegd. Als mevrouw Van Eijs dat budget bedoelt, krijgen we de discussie met alle betrokken onderzoeksinstellingen die daar van de zomer heel erg blij mee waren.

Mevrouw **Van Eijs** (D66):

Een beetje voortbordurend op wat ook door de collega's is gezegd: er zit natuurlijk ook een hele grote overlap tussen innovaties. Neem het observeren van boerderijen of land en het observeren van dijken en dergelijke. Daar zit echt overlap tussen. Het zou zo mooi zijn als we van één plus één drie zouden kunnen maken en we de synergie – dat is een fout woord – zouden kunnen zoeken om op die manier het gebruikmaken van ruimtevaart een extra impuls te geven.

Staatssecretaris **Keijzer**:

Werk met werk maken, noemen ze dat geloof ik in de wegenbouw en in de gewone bouw. Het klinkt goed. We moeten ons alleen wel met elkaar realiseren dat er in de brief die ik namens het kabinet aan de Kamer gestuurd heb, keuzes zijn gemaakt voor de innovatiegelden. Er gaan delen naar de publiek-private samenwerking, delen naar het innovatieve midden- en kleinbedrijf en delen naar de welbekende onderzoeksinstellingen. Een van de belangrijke criteria daarvoor was dat er een basis gelegd wordt voor die onderzoeksinstellingen. De uitwerking komt nu wel van het topsectorenbeleid, namelijk: wat zijn nou binnen de maatschappelijke uitdagingen en sleuteltechnologieën de verschillende projecten waaraan gewerkt gaat worden met dat extra geld? Als daar op een gegeven moment een samenwerking ontstaat tussen bijvoorbeeld de onderzoeksinstellingen TNO of MARIN en ESTEC, dan is dat natuurlijk prachtig. Maar we moeten ons ook wel een klein beetje houden aan wat we de wereld in gestuurd hebben. Anders zou het kunnen voelen als een greep uit de kas en dat moet natuurlijk ook niet gebeuren, hoe goed de belangen ook zijn die we met elkaar willen behartigen.

Mevrouw Bromet van de GroenLinksfractie stelde mij een vraag over het aardobservatieprogramma. Dat is uiteraard van groot belang gezien de klimaatverandering. We kunnen als Nederland op het gebied van ruimtevaart veel betekenen. Dat hebben we laten zien met Tropomi. We hebben in 2016 het meest ingeschreven in het optionele programma

aardobservatie. Zoals ik net heb aangegeven, wil ik met zorg de prioriteiten voor 2019 bepalen. Ik kom daarop terug in de nota ruimtevaartbeleid.

Mevrouw Bromet stelde ook de vraag hoe ontwikkelingslanden bij het ruimtemijnbouwregime worden betrokken. Nederland heeft het Maanverdrag van de VN ondertekend. We streven naar een internationaal juridisch kader voor ruimtevaart inclusief mijnbouw in de ruimte. Ik zal in overleg met mijn collega van Buitenlandse Zaken bezien hoe de rol van de The Hague Working Group kan worden versterkt voor de hele wereld inclusief de ontwikkelingslanden, maar dat is nog wel een voortgaande discussie.

De voorzitter:

Er is nog een interruptie van mevrouw Bromet.

Mevrouw **Bromet** (GroenLinks):

Ik ben hier blij mee, voorzitter. Ik denk dat u dit noteert als een toezegging.

Staatssecretaris **Keijzer:**

Dat klopt, voorzitter.

Ik kom nu bij de vragen van mevrouw Van Eijs. Even kijken. Op de ene vraag heb ik al geantwoord. Op de andere vraag heb ik ook geantwoord, in een interruptie.

Mevrouw Van Eijs stelde ook nog een vraag over het gebruik van Galileo als onderdeel van de brexitonderhandelingen. Het klopt dat de deelname van het Verenigd Koninkrijk aan Galileo door de brexit een issue is geworden; dat weten we allemaal. Hoe we hiermee omgaan is van belang, maar voor dit onderwerp moet ik u toch echt verwijzen naar de collega van Buitenlandse Zaken, die u hiervan trouwens volgens mijn informatie ook op de hoogte houdt. De kaders en standpunten hierover zijn met uw Kamer gedeeld. Ik wil niet uitsluiten dat de brexit op een gegeven moment ook kansen voor Nederland biedt. Dat moeten we met elkaar blijven bezien, zeker vanuit Economische Zaken. De NFIA en het InnovationQuarter werken hard aan het onder de aandacht brengen van het goede vestigingsklimaat in Nederland. Als je kijkt naar de plannen van ESTEC in Noordwijk, stel je vast dat het er veelbelovend uitziet.

Dan de laatste vraag, maar wat mij betreft zeker niet de minste, namelijk de vraag van de CDA-fractie: hoe kan het midden- en kleinbedrijf meer bij het ruimtevaartbeleid worden betrokken? Zoals u weet is het midden- en kleinbedrijf een belangrijk onderdeel van mijn verantwoordelijkheid. De Nederlandse ruimtevaartsector omvat uitsluitend middelgrote en kleine bedrijven. De Nederlandse vestiging van Airbus is daarbij de grootste met 230 personeelsleden. Dan ben je volgens mij nog steeds officieel een midden- en kleinbedrijf, hoewel Airbus natuurlijk wel onderdeel is van een groter concern. Dat weet ik ook. Dus wat mij betreft zijn alle inspanningen gericht op het midden- en kleinbedrijf. Ik denk aan het zo goed mogelijk positioneren van Nederlandse bedrijven voor de ESA-opdrachten en ook aan het stimuleren van kansen voor commerciële ruimtevaartmarkten. Het Netherlands Space Office staat daarover nauw met hen in contact.

Overigens kunnen ruimtevaartbedrijven of bedrijven die bezig zijn met technologieën van de ruimtevaartsector, uiteraard ook gebruikmaken van alle innovatie- en financieringsinstrumenten die wij hebben.

Dat was mijn reactie in eerste termijn.

De voorzitter:

Dank u wel, Staatssecretaris. Ik kijk even of er behoefte is aan een tweede termijn. Ja, een korte tweede termijn. Prima. Er is tijd genoeg, maar dat is geen reden om die vol te maken. Het woord is aan mevrouw Van Eijs van D66.

Mevrouw **Van Eijs** (D66):

Voorzitter. Heel kort. Ik wilde de Staatssecretaris graag even bedanken voor haar antwoorden. Ik ben blij om te horen dat er wel degelijk heel mooie initiatieven zijn om die fantastische, openbaar beschikbare satellietdata onder de aandacht te brengen bij onderzoeksinstituten, opleidingen en ook bedrijven. Dat is een mooi initiatief. Ik hoop dat we dat weer iets meer op de kaart hebben gezet door er vandaag over te spreken. Hoewel ik de problematiek zie, vind ik het jammer om te horen dat we onze ranking niet zo makkelijk omhoog kunnen brengen in de bijdrage die we doen aan de optionele programma's. Ik hoop dat er vanuit het innovatiebeleid door de verschillende instanties die zijn aangewezen om daar een rol in te spelen, toch ook naar ruimtevaart wordt gekeken als middel om te innoveren op de maatschappelijke doelen die we met z'n allen hebben. Het is mooi om te horen dat we bovenop de brexit zitten. We zien niet alleen de problemen, maar proberen ook de kansen daarvan te grijpen.

De **voorzitter**:

Dank u wel. Dan kijk ik naar de heer Amhaouch van het CDA.

De heer **Amhaouch** (CDA):

Voorzitter, dank aan de Staatssecretaris voor de beantwoording van de vragen. Nogmaals dank ook voor de impuls van die 25 miljoen. Die is heel belangrijk om de positie vast te houden. We maken een soort worsteling mee. Wat moeten we naar de toekomst toe doen om geen erosie te krijgen van die positie? Dat wil ik de Staatssecretaris meegeven, want we moeten daar echt heel goed over nadenken. Ik vroeg net hoe je de doelen smart kunt maken. Ik wil daar niet mee zeggen dat we het direct allemaal expliciet moeten doen, maar we moeten als overheid zelf wel een plaatje hebben van waar we naartoe willen met de ruimtevaart. Natuurlijk hoort daar een kostenplaatje bij. Dat gaan we vandaag niet oplossen, maar ik denk dat de opgave voor zowel de Kamer als het kabinet is om daar goed over na te denken. Wat willen we met de ruimtevaart in Nederland? Willen we inderdaad stappen vooruit maken?

Ik heb nog een ander puntje over de regiodeal. Ik had nog een vraag over het voorzieningenniveau, want heel veel gaat naar ESTEC zelf toe. Bij de voorzieningen gaat het om conferentieruimtes en hotelvoorzieningen die echt nodig zijn. Dat kwam uit het ruimtevaartbeleid 2016. Is daar nog iets van terug te koppelen? Verder wachten we de nota ruimtevaartbeleid 2019 af.

De **voorzitter**:

Dank u wel. Dan is het woord aan mevrouw Bromet van GroenLinks.

Mevrouw **Bromet** (GroenLinks):

Het is fijn dat ook de Staatssecretaris vindt dat aardobservatie van belang is bij onder andere het klimaatbeleid. Ik kijk net als mijn collega Amhaouch uit naar de nota ruimtevaart die nog zal verschijnen. Het is ook heel goed dat de Staatssecretaris op wil komen voor de ontwikkelingslanden en zich hard wil maken voor een evenwichtigere bezetting van de commissie die door Nederland voorgezeten wordt.

De **voorzitter**:

Dank u wel. Dan is het woord aan de heer Veldman van de VVD.

De heer **Veldman** (VVD):

Voorzitter. Dank aan de Staatssecretaris voor de beantwoording van de vragen. Ik deel de inzet die zij in een soort drieslag benoemt: internationale concurrentie, maatschappelijk-economische relevantie en het benutten van kennis en kunde rondom ruimtevaart. Ik zou haar met name

op het gebied van het tweede, vooruitlopend op de nota die we volgend jaar gaan bespreken over de inzet in de jaren daarna, expliciet willen meegeven om fors in te zetten op de maatschappelijke en economische relevantie. Het mooie van data en de bedrijven die die data verwerken – er is net al een voorbeeld van een bedrijf genoemd, en zo zijn er meer – is niet alleen dat het werkgelegenheid oplevert, maar ook dat wat bedrijven met die data doen ons maatschappelijk heel veel oplevert. Er zijn net al voorbeelden genoemd, zoals de dijken. Daarmee maken we via een omweg geld met geld, dat we op andere plekken weer op een goeie manier kunnen benutten. Laten we dus met elkaar, ook komend jaar al, fors inzetten op het benutten van alle kennis en kunde die er is, en die ook verder uitrollen naar alle organisaties en instanties, veelal overheden. Zo kunnen we datgene wat beschikbaar is volop gebruiken.

Dank u wel.

De **voorzitter**:

Dank u wel voor de inbreng van de kant van de Kamer.

De vergadering wordt enkele ogenblikken geschorst.

De **voorzitter**:

De Staatssecretaris heeft haar beantwoording voorbereid. De Kamerleden zijn al aan de afterparty begonnen, zie ik, maar we gaan toch verder in tweede termijn. Het woord is aan de Staatssecretaris.

Staatssecretaris **Keijzer**:

Dank u wel, voorzitter. Nog even aan mevrouw Bromet over de The Hague Working Group: dit doet de Minister van Buitenlandse Zaken. Maar u stelt hier aan mij een vraag, dus ik zal in overleg met hem bezien hoe de rol van die groep kan worden versterkt. Hij zal daar de Kamer verder over informeren. Ik ben eigenlijk niet de juiste bewindspersoon op dit onderwerp.

Mevrouw **Bromet** (GroenLinks):

Nee, maar het kabinet spreekt met één mond. Ik neem dus aan dat wat u toezegt, ook namens uw collega's gebeurt en dat dit niet bedoeld is om mij in het bos te laten verdwalen.

Staatssecretaris **Keijzer**:

Mevrouw Bromet leert snel, maar dat wist ik al. Het kabinet spreekt zeker met één mond, maar ik vind het ook altijd een beetje ingewikkeld om te regelen dat een collega een brief gaat sturen. We gaan even kijken hoe we dat op een nette manier met elkaar afronden, zodat u niet «in het bos terecht komt», zoals u het uitdrukt.

Het ging net ook nog een aantal keren over het belang van satellietdata. Het is denk ik goed om nog een keer te benadrukken dat de data van satellieten waaraan wij meebetalen kosteloos en openbaar zijn voor bijvoorbeeld boeren in Nederland. Wij stellen daarom optische data en radar data van Copernicus en andere centraal ingekochte data ter beschikking aan iedereen via dat net genoemde satellietdataportaal. Er zijn bedrijven die van deze data weer apps maken en die kunnen dan aangeschaft worden.

Dan de vragen van de heer Amhaouch. Bedoelt hij nou te vragen of met die 15 miljoen het tekort aan conferentie- en vergaderfaciliteiten wordt opgelost? Als dat zijn vraag is, is het antwoord: ja, met die 15 miljoen komt er een internationale ontmoetingsplek met extra vergaderruimte en de mogelijkheid om grote groepen te ontvangen. Het oplossen van dit tekort is gewoon goed voor de regio, zo weten wij allemaal, wegens het aantal bezoekers en overnachtingen en omdat Noordwijk daarmee een nog interessantere vestigingsplek wordt.

Tot slot: doen wij wel genoeg, als je kijkt naar de verhoudingen tussen wat andere Europese landen bijdragen en wat wij bijdragen? Dat was wel een beetje een worsteling, zei de heer Amhaouch. Dan zeg ik: het kan altijd meer. Wij moeten ook niet op onze lauweren rusten. U krijgt straks de Nota Ruimtevaartbeleid, waarin de definitieve keuzes worden gemaakt. Maar wij hebben wel de budgetten die we met elkaar hebben. Daar moet ik ook heel direct in zijn. Ik heb niet nog ergens x miljoen liggen om daar nog eens aan toe te voegen, hoe graag je dat misschien ook zou willen. Dat was mijn beantwoording in tweede termijn.

De voorzitter:

Ik dank de Staatssecretaris en haar ondersteuning voor de inbreng. Ik dank natuurlijk ook het publiek en de Kamerleden en sluit deze commissievergadering.

Sluiting 20.03 uur.